

Nr 140.

*Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående försäljning av
Vadstena krigsmanshuskassa tillhöriga hemmanet 1 mantal
Övertorp nr 2 Östergården i Bjälbo socken av Östergötlands
län; given Stockholms slott den 27 februari 1920.*

Med åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen medgiva,

dels att Vadstena krigsmanshuskassa tillhöriga, i Bjälbo socken av Östergötlands län belägna hemmanet 1 mantal Övertorp, nr 2 Östergården må, med undantag av det å nämnda hemman belägna f. d. soldattorpet Eketorp, försälas till Aug. Henricson och hans hustru Clara Henricson, änkan Hilda Pettersson och änkan Augusta Peterson såsom stärbhusdelägare efter Anders Magnus Larsson för en vid i vederbörlig ordning hållen värdering föreslagen köpeskillning av 32,600 kronor, under villkor att köpeskillingen senast å tillträdesdagen, den 14 mars 1921, kontant inbetalas till länsstyrelsen i Östergötlands län samt att köparna ensamma vidkännas alla med lagfart å fångtet förenade kostnader;

dels ock att förbemälda lägenhet, f. d. soldattorpet Eketorp, må försälas till nuvarande innehavaren av detsamma August Karlsson för en vid samma uppskattning föreslagen köpeskillning av 900 kronor, med rätt för Karlsson att efter närmare överenskommelse med länsstyrelsen i Östergötlands län till bemälda länsstyrelse inbetala nämnda köpeskillning under tio års tid med en tiondel årligen utan ränta å icke förfallna

Bihang till riksdagens protokoll 1920. 1 saml. 116 häft. (Nr 140.)

belopp, men med skyldighet för honom att ensam vidkännas samtliga med såväl områdets avskiljande som lagfart å fånget förenade kostnader.

De till ärendet hörande handlingar skola riksdagens vederbörande utskott tillhandahållas.

GUSTAF.

F. V. Thorsson.

---

*Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:ts
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 27 februari
1920.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern EDÉN,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena HELLNER,
Statsråden: PETRÉN,
NILSON,
LÖFGREN,
friherre PALMSTIERNA,
UNDÉN,
THORSSON,
HOLMQUIST,
OLSSON.

Efter gemensam beredning med t. f. chefen för jordbruksdepartementet anhöll föredragande departementschefen, statsrådet Thorsson att härefter få underställa Kungl. Maj:ts prövning fråga om försäljning av det Vadstena krigsmanshuskassa tillhöriga hemmanet 1 mantal Övertorp nr 2 Östergården i Bjälbo socken av Östergötlands län jämte det å nämnda hemman belägna f. d. soldattorpet Eketorp samt anförde i denna fråga följande.

Enligt resolution den 8 april 1845 transporterade krigskollegium på ansökning av Anders Magnus Larsson åbo- och besittningsrätten till nämnda hemman, vilket år 1724 inköpts av Vadstena krigsmanshuskassa, å bemålde Larsson och hans lagliga arvingar mot vissa i resolutionen närmare angivna villkor. Sedan Larsson avlidit den 28 september 1905 och som stärbhusdelägare efterlämnat tre i äktenskap med hans förut avlidna hustru födda döttrar änkan Hilda Maria Pettersson, Clara Sofia

Henricson, gift med Aug. Henricson och änkan Augusta Juliana Peterson, vilka efter Larssons död innehade och brukade hemmanet, instämde kammaradvokatfiskalsämbetet stärbhusdelägarna till Göstrings häradsrätt, med yrkande, att som den rätt, vilken genom krigskollegii ovanberörda resolution tillerkänts Larsson och hans lagliga arvingar, icke vore ärftlig äbo- och besittningsrätt utan endast en tillsvidare upplåten arrenderätt, stärbhusdelägarna måtte förpliktas att till krigsmanshuskassan, som vore ägare till hemmanet, avträda detsamma. Genom utslag den 17 juli 1909 blev detta yrkande av häradsrätten ogillat, huvudsakligen på den grund, att nämnda personer, såsom arvingar efter Larsson, icke kunde lagligen fränkännas rätt att på de villkor, som funnes i berörda resolution angivna, och som, såvitt visat vore, ej blivit av dem eftersatta, fortfarande innehava och bruka hemmanet. Göta Hovrätt, där advokatfiskalsämbetet efter vad fullföljde talan, yttrade i dom den 8 juli 1910, att emedan i målet vore upplyst, att ifrågavarande hemman vore av frälse natur, i följd varav detsamma ej kunnat upplåtas under stadgad äborätt, ty och som vid ett sådant förhållande den upplåtelse av nyttjanderätt till hemmanet, som skett genom krigskollegii förberörda resolution den 8 april 1845 icke enligt då gällande lag varit bindande för längre tid än 50 år eller för Larssons och hans änkas livstid; alltså och då Larsson, som överlevat sin hustru, avlidit den 28 september 1905, prövade hovrätten, med upphävande av häradsrättens utslag i huvudsaken, lagligt ålägga Larssons förbemälda stärbhusdelägare att den 14 mars 1911 till krigsmanshuskassan avträda hemmanet vid äventyr av vräkning. I hovrättens dom yrkade stärbhusdelägarna ändring, men Kungl. Maj:t prövade genom dom den 4 mars 1914 lagligt fastställa det slut, vartill hovrätten i huvudsaken kommit; dock att tiden för hemmanets avträdande bestämdes till den 14 mars 1915. Hos Kungl. Maj:t anhöllo därefter stärbhusdelägarna ävensom Clara Sofia Henricssons man, August Henricsson att Kungl. Maj:t måtte medgiva dem rätt att förvärva äganderätten till ifrågavarande hemman mot den löseskillning och de villkor i övrigt Kungl. Maj:t kunde finna gott bestämma. Till stöd för ansökningsen anfördes, bland annat, att sedan lång tid tillbaka eller långt före Anders Magnus Larssons tid ifrågavarande hemman brukats gemensamt med ett annat stärbhusdelägarna tillhörigt hemman, 1 mantal Övertorp nr 1 Västergården, att båda gårdarnas ägor låge sammanblandade med varandra och nya, gemensamma och fullt tillräckliga åbyggnader vore därstädes uppförda samt att ett upphävande eller rubbning av det nuvarande brukningssättet skulle för sökandena och säkerligen för staten innebära en avsevärd ekonomisk förlust.

Över denna ansökning avgåvos infortrade utlåtanden ej mindre av kammarkollegium, som därvid överlämnade från länsstyrelsen i Östergötlands län och vederbörande kronofogde infortrade yttranden än även av domänstyrelsen.

Kronofogden meddelade därvid i huvudsak följande: Hemmanet Övertorp nr 2 Östergården vore beläget på ett avstånd av ungefär 2 kilometer från Bjälbo kyrka och järnvägsstation å järnvägen Väderstad—Skänninge—Bränninge samt från Bjälbo andelsmejeri. Ifrågavarande hemman och hemmanet Övertorp nr 1 Västergården hade en sammanlagd areal av 89.15 hektar, därav 80.96 hektar åker, av vilken areal hälften tillhörde krigsmanshushemmanet. Hemmanen saknade skogstillgång. Taxeringsvärdena utgjorde å hemmanet Övertorp nr 1 Västergården 23,500 kronor och å hemmanet Övertorp nr 2 Östergården 20,500 kronor. Åbyggnaderna, som till största delen låge å krigsmanshushemmanets mark, vore brandförsäkrade för 30,000 kronor, befunde sig i gott stånd samt vore tillräckliga för båda hemmanens behov. Jordmånen å hemmanen vore god och åkerjorden täckdikad. Den avgift, som av sökandena och deras företrädare i brukningsrätten dittills årligen erlagts, hade utgått enligt bestämmelserna i krigskollegii upplåtelsebrev den 8 april 1845 och för brukningsåret 1914 uppgått till 234 kronor 67 öre. Förutom denna kontanta avgift hade sökandena skyldighet att ansvara för tilläventyrs uppkommen husröta. Kronofogden framhöll vidare, hurusom sökandena och deras företrädare i brukningsrätten, enär de av själva innehållet i krigskollegii upplåtelsebrev uppenbarligen haft synnerligen goda grunder för sitt antagande, att hemmanet varit till dem upplåtet under ständig åbo- och besittningsrätt och sålunda saknat anledning att uppfatta upplåtelsen såsom ett vanligt arrende, å egendomens odling och bebyggande nedlagt långt större kostnader, än de skulle iklätt sig såsom vanliga arrendatorer, utan säkerhet att varda vid brukningsrätten för en längre tid framåt bibehållna. Vid sådant förhållande syntes det enligt kronofogdens mening i viss mån berättigat, att sökandena komme i åtnjutande av någon förmån i form av lösningsrätt eller annorledes. Skulle emellertid ansökningen icke kunna vinna Kungl. Maj:ts bifall, föresloge kronofogden att, i händelse fastigheten komme att för framtiden på arrende upplåtas, sökandena måtte i likhet med arrendatorer av kronans jordbruksdomäner erbjudas övertaga arrenderätten till hemmanet för en längre arrendeperiod efter ett värde, som vederbörande uppskattningsmän beräknade, eller med andra ord tillerkännas options-

rätt vid utarrendering av hemmanet. Till dess så kunde ske, borde ett interimistiskt avtal med sökandena träffas.

Länsstyrelsen.

Länsstyrelsen anförde, bland annat, följande: Som ifrågavarande egendom vore belägen i en av Östergötlands bördigaste trakter, torde det årliga arrendevärdet icke kunna skattas lägre än 35 kronor per hektar åker eller alltså tillhopa omkring 1,400 kronor, således betydligt överstigande det arrendebelopp, som vore fastställt såsom norm i fråga om försäljning av övriga staten tillhöriga egendommar. Vad sökandena anfört syntes visserligen utgöra rätt tungt vägande skäl för bifall till framställningen, men emellertid borde undersökas, huruvida egendomen icke kunde på annat för staten förmånligare sätt disponeras, innan eventuellt beslut om försäljning till sökandena skedde. Sålunda kunde någon viss del av hemmanet eller kanske hemmanet i dess helhet lämpa sig för styckning till egna hem eller dylikt. Detta kunde först avgöras efter det uppskattning och besiktning skett å fastigheten, i samband varmed lämpligen borde undersökas, om hemmanet lämpade sig för försäljning eller för bibehållande i kronans ägo. Skulle sistnämnda förhållande visa sig framgå såsom resultat av en undersökning, syntes billigheten fordra, att sökandena tillerkändes företrädesrätt att arrendera egendomen till det arrendevärde, som kunde bliva fastställt. Länsstyrelsen hemställde alltså, att Kungl Maj:t måtte uppdraga åt kammarkollegium att, så snart ske kunde, låta genom domänintendenten i länet med biträde av vederbörande uppskattningsmän verkställa arrende- och saluvärdering å fastigheten med särskilt fästat avseende därpå, huruvida hemmanet eller viss del därav lämpade sig för upplåtelse till egna hem, samt att Kungl. Maj:t måtte i samband därmed förklara, att den underdåniga ansökningen icke för det dåvarande skulle till någon Kungl. Maj:ts vidare åtgärd föranleda. Därest Kungl. Maj:t skulle finna skäl bifalla detta länsstyrelsens förslag, torde länsstyrelsen böra få i uppdrag att med sökandena eller annan lämplig person träffa avtal om skötsel och vård av fastigheten under exempelvis 2 år från den 14 mars 1915 på de villkor, som kunde för kronan förmånligast betingas. Länsstyrelsen meddelade vidare i skrivelse till kollegium, att från hemmanet i fråga utgått ett årligt arrende av 9 kronor 67 öre kontant jämte lösen efter årsmarkegångspris för 1.8548 hektoliter vete och 18.9602 hektoliter korn. Som hemmanet skulle avträdas till kronan den 14 mars 1915 och denna avgift enligt Kungl. Maj:ts dom torde få anses såsom arrendavgift för hemmanet, torde efter nämnda dag någon vidare sådan avgift icke böra utgå.

Kammar-
kollegium.

Kammarkollegium, som funnit försäljningen av här ifrågavarande

hemman icke vara av behovet för Vadstena krigsmanshuskassa påkallad och därför icke funne anledning tillstyrka en för krigsmanshuskassan kostsam saluvärdering av hemmanet, hemställde i sitt förenämnda utlåtande den 11 februari 1915, att Kungl. Maj:t måtte förklara stärbhusdelägarnas ansökning icke till någon Kungl. Maj:ts vidare åtgärd föranleda samt uppdraga åt länsstyrelsen att, så snart ske kunde, låta genom domänintendenten i länet med biträde av vederbörande uppskattningsmän verkställa arrende- och saluvärdering av hemmanet. Därjämte hemställde kollegium, att vid bifall till dess förslag, länsstyrelsen måtte få i uppdrag att med stärbhusdelägarna eller annan lämplig person träffa avtal om skötsel och vård av fastigheten under förslagsvis två år från den 14 mars 1915 på de villkor, som kunde för kronan förmånligast betingas.

Vid föredragning av ärendet den 21 maj 1915 fann Kungl. Maj:t stärbhusdelägarnas framställning icke föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd. Därjämte fann Kungl. Maj:t gott uppdraga åt länsstyrelsen ej mindre, att så snart ske kunde, låta genom domänintendenten i länet med biträde av vederbörande uppskattningsmän verkställa arrende- och saluvärdering å ifrågavarande hemman med särskilt avseende fästad därpå, huruvida detsamma eller viss del därav lämpade sig för upplåtelse till egna hem, än även att i avvaktan på verkställande av berörda utredning med sökandena eller annan lämplig person träffa avtal om skötsel och vård av fastigheten under två år räknat från den 14 mars 1915 på de villkor, som kunde för Kungl. Maj:t och kronan förmånligast betingas.

Med anledning härav överlämnade länsstyrelsen i Östergötlands län den 1 maj 1916 instrument över en den 19 förutgångna april verkställd arrende- och saluvärdering å hemmanet samt hemställde därvid beträffande hemmanets disposition, *dels* att det å hemmanet belägna torpet Eketorp (ett f. d. soldattorp) måtte fränkiljas och till åsatt saluvärde hembjudas torparen därstädes August Karlsson med rätt för denne att, därest han önskade förvärva lägenheten, inbetala köpeskillingen under tio års tid med en tiondedel årligen utan ränta å icke förfallna belopp, *dels ock* att den övriga delen av hemmanet, som icke syntes lämplig för styckning till egna hem måtte utarrenderas på tjugu år mot det av uppskattningsmännen föreslagna arrendet, varvid billigheten syntes länsstyrelsen fordra, att förbemälda stärbhusdelägarna, som nu innehade hemmanet, tillerkändes optionsrätt vid dess förnyade utarrendering. Slutligen hemställde länsstyrelsen om uppdrag att vidtaga alla i och för ut-

arrenderingen erforderliga åtgärder, däri inbegripet avslutande av arrendeavtal ävensom köpeavtal med Karlsson samt utfärdande av köpebrev å ovannämnda torplägenhet. Skulle Karlsson icke önska att till åsatta värdet inköpa lägenheten, borde denna upplåtas tillsammans med huvudgården för det av uppskattningsmännen åsatta arrendevärdet.

I en till Kungl. Maj:t härefter ingiven skrift hava förbemälda stärbhusdelägare, för den händelse deras ansökan att få genom köp förvärva full äganderätt till hemmanet ej kunde bifallas, anhållit om företrädesrätt att arrendera egendomen på tid och villkor, som av vederbörande myndigheter förordats.

Kammar-
kollegium.

Sedan kammarkollegium genom remiss den 18 oktober 1916 anbefallts att häröver avgiva utlåtande, utlät sig ämbetsverket i utlåtande den 10 april 1917 sålunda:

»Av instrumentet över ovannämnda å egendomen den 19 april 1916 företagna arrendeuppskattning och saluvärdering inhämtas, att egendomen är belägen 0.7 mil från Skänninge stad, 0.2 mil från närmaste järnvägsstation Bjälbo och 0.2 mil från sockenkyrkan. Egendomen innehåller enligt en av extra lantmätaren John Grenholm år 1915 upprättad, handlingarna i ärendet bifogad karta, själva huvudgården en areal av 40.15 hektar, därav åker och tomt 35.9850 hektar, äng 4.1550 hektar, och impediment 0.01 hektar, samt förenämnda lägenhet, soldattorpet Eketorpet 1.24 hektar, utgörande åker och tomt. Skog saknas å egendomen. Arrendevärdet å huvudgården har uppskattats till 1,100 kronor och å torpet till 35 kronor. Saluvärdet å egendomen med undantag av torpet har uppskattats till 26,200 kronor. Torpet, vars åbyggnader tillhöra vederbörande roteintressenter, är saluvärderat till 745 kronor och innehaves sedan den 14 mars 1911 av förenämnde August Karlsson. Torpet är beläget 2 kilometer från huvudgården och har av uppskattningsmännen ansetts böra hembjudas nuvarande innehavaren. Med hänsyn till hemmanets belägenhet och svårbrukade beskaffenhet samt den ringa efterfrågan på småbruk, som förefunnes i denna trakt av länet, hava uppskattningsmännen ansett hemmanet icke böra i vidare mån styckas till egna hem.

Beträffande till en början frågan, huruvida stärbhusdelägarna efter förbemälda Anders Magnus Larsson böra tillerkännas rätt att förvärva hemmanet mot viss löseskilling, torde densamma såsom redan avgjord genom förberörda nådiga brev den 21 maj 1915 icke föranleda något Eders Kungl. Maj:ts vidare yttrande.

Vad vidare angår den sökta och av Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande föreslagna optionsrätten för stärbhusdelägarna vid hemmanets förnyade utarrendering, har kollegium, på grund av vad i ärendet förekommit, icke något att erinra mot densamma.

Eders Kungl. Maj:ts befallningshavandes hemställan, att det å hemmanet belägna f. d. soldattorpet Eketorp måtte fränkiljas hemmanet och till föreslaget saluvärde på vissa villkor hembjudas nuvarande torparen därstädes August Karlsson, anser sig kollegium icke kunna understödja. Av instrumentet över den å egendomen företagna arrendeuppskattning och saluvärdering framgår nämligen, att förutsätt-

ningar för en så kallad egnahemsbildning å egendomen saknas. I öfrigt hava några billighetsskäl eller särskilda omständigheter icke påvisats, som skulle giva anledning till att lägenheten, på sätt föreslagits, borde hembjudas densamma nuvarande innehavare.

Vidkommande i öfrigt sättet för hemmanets förnyade utarrendering får kollegium erinra, att enligt den för kollegium gällande instruktion kollegium äger inseedet över Vadstena krigsmanshuskassa tillhörig fast egendom, samt att följaktligen jämväl nu ifrågakarande hemman står under kollegii vård och förvaltning. Emellertid torde lämpligen, på sätt genom nådigt brev den 6 oktober 1899 förordnats i fråga om krigsmanshuslägenheten Tycklingen nr 1 i S:t Pers socken, hemmanets utarrendering böra ske genom domänstyrelsens försorg i överensstämmelse med grunderna för förvaltningen av kronans jordbruksdomäner.

På grund av det anförda får kollegium alltså i underdånighet hemställa, det täcktes Eders Kungl. Maj:t i anledning av Eders Kungl. Maj:ts befallningshavandes förevarande framställning förordna, att det Vadstena krigsmanshuskassa tillhöriga hemmanet 1 mantal Övertorp nr 2 Östergården skall genom domänstyrelsens försorg ånyo utarrenderas i överensstämmelse med de för förvaltningen av kronans jordbruksdomäner stadgade grunder, med iakttagande att hemmanets nuvarande innehavare, stärbhusdelägarna efter avlidne Anders Magnus Larsson i Övertorp, skola åtnjuta företrädesrätt att övertaga arrendet.»

Ärendet remitterades härefter till domänstyrelsen, som i utlåtande den 22 juni 1917 anförde:

*Domän-
styrelsen.*

»Efter tagen del av innehållet i remissakten får domänstyrelsen beträffande det i ärendet framställda förslag till före detta soldattorpet Eketorps fränskiljande från hemmanet ett mantal Övertorp nr 2 Östergården och hembjudande till nuvarande innehavaren av torpet i underdånighet anföra följande:

Genom nådigt brev den 21 maj 1915 hade Eders Kungl. Maj:t bland annat uppdragit åt befallningshavanden i länet att låta genom domänintendenten med biträde av vederbörande uppskattningsmän verkställa arrende- och saluvärdering å ifrågakarande hemman med särskilt avseende fästet därpå, huruvida detsamma eller viss del därav lämpade sig för upplåtelse till egna hem.

Enligt instrumentet över den med anledning härav den 19 april 1916 å hemmanet hållna förrättningen hade uppskattningsmännen föreslagit, att ett utanför hemmanets övriga ägor beläget torp, Eketorpet (ett före detta soldattorp), måtte fränskiljas och till åsatt saluvärde hembjudas nuvarande torparen därstädes August Karlsson, vilken innehaft torpet sedan den 14 mars 1911 och vid förrättningen anmält sig som köpare av detsamma. Torpet var bebyggt med stuga och ladugård, tillhöriga vederbörande roteintressenter, och låg Karlsson i underhandlingar med dessa om inköp av byggnaderna. Karlsson hade vitsordats som en arbetsam, nykter och skötsam man.

För öfrigt hade uppskattningsmännen, med hänsyn till hemmanets belägenhet och svårbrukade beskaffenhet samt den ringa efterfrågan på småbruk, som förefunnes i denna trakt av länet, ansett hemmanet icke böra i vidare mån styckas till egna hem.

Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande har i underdånig skrivelse den 1 maj 1916 förklarat sig tillstyrka förslaget om upplåtande av ifrågakarande torp till be-

mälde Karlsson på i skrivelsen angivna villkor, men har kammarkollegium, vars utlåtande i ärendet av Eders Kungl. Maj:t infodrats, ansett sig icke kunna understödja försäljningen i fråga med anledning därav att enligt här förut berörda instrument förutsättningar för en så kallad egnahemsbildning å egendomen saknades och i övrigt några billighetsskäl eller särskilda omständigheter icke påvisats som skulle giva anledning till att lägenheten på sätt föreslagits borde hembjudas densamma nuvarande innehavare.

Med hänsyn till det ändamål varför ifrågavarande förrättning hållits å egendomen och vad vid densamma förekommit får styrelsen, då för övrigt en upplåtelse från egendomen av ifrågavarande torplägenhet utan olägenhet för hemmanets skötsel synes kunna äga rum, i underdånighet biträda uppskattningsmännens av Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande tillstyrkta förslag.»

*Kammar-
kollegium och
statskontoret.*

Genom remiss den 21 september 1917 anbefalldes sedermera kammarkollegium och statskontoret att gemensamt avgiva utlåtande beträffande frågan, huruvida riksdagens medverkan erfordrades för försäljningen av före detta soldattorpet Eketorp, varefter den 28 februari 1918 till nämnda ämbetsverk överlämnades en av stärbhusdelägarna i skrivelse den 27 februari 1918 hos Kungl. Maj:t ånyo gjord framställning om tillstånd att med äganderätt förvärva ifrågavarande hemman.

I sitt den 21 februari 1919 i anledning härav avgivna gemensamma utlåtande hava ämbetsverken anfört, bland annat, följande:

»Vidkommande först frågan, huruvida riksdagens medverkan erfordras för försäljning av torplägenheten Eketorp, innehåller, som bekant, 77 § regeringsformen ett generellt förbud för Kungl. Maj:t att utan riksdagens samtycke genom försäljning, förpantning eller gåva, eller på något annat sätt, avhända kronan dess fasta egendom. Från detta förbud gives enligt paragrafen modifikationer eller undantag i två hänseenden, nämligen dels så, att personer och menigheter, som, efter tidigare gällande författningar, sådana kronans tillhörigheter innehava och nyttja, må njuta laglig rätt därå till godo, dels så, att odlingar och odlingsbar mark å kronoskogarna må i vanlig ordning, efter gällande författningar kunna till skatte försäljas. Vadstena krigsmanshuskassas fastigheter torde med hänsyn till krigsmanshusets tillkomst samt dels ock krigsmanshuskassans ställning som statliga inrättningar — i vilket avseende ämbetsverken tillåta sig hänvisa till den redogörelse för krigsmanshusets och krigsmanshuskassans tillkomst, som återfinnes i den av John Stuart och Melcher Rystedt efter offentligt uppdrag år 1905 utgivna handbok över statsverkets jämte därtill hörande fonders medelsförvaltning — få anses likaställda med kronans fasta egendom i allmänhet och sålunda icke kunna utan riksdagens samtycke av Kungl. Maj:t försäljas eller på annat sätt kassan avhändas. Och såvitt ämbetsverken kunnat finna, gäller icke för dessa fastigheter något undantag från huvudregeln. Ämbetsverken hava därvid icke förbisett, att riksdagen genom åtskilliga beslut tid efter annan medgivit Eders Kungl. Maj:t att, efter omständigheterna i varje särskilt fall förordna om försäljning av vissa mindre kronolägenheter, som allenast gäve visst lägre belopp i arrende. De nu gällande bestämmelserna härom återfinnas i nådiga skrivelsen till domänstyrelsen den 23 maj 1902, intagen under

nr 79 i Svensk författningssamling för samma år. Det enligt riksdagens här omförmälda skrivelse lämnade generella medgivandet synes emellertid ämbetsverken icke kunna utsträckas till andra lägenheter än sådana, varom närmast varit fråga, eller dem, som stå under domänstatens vård och förvaltning. Även vad beträffar det i den nådiga skrivelser i andra rummet nämnda slag av egendomar — eller sådana som ej varit för statsverkets räkning utarrenderade men som uppenbarligen vore eller vid arrendeuppskattning funnes vara av sådan beskaffenhet, att för desamma icke kunde påräknas högre arrende än 600 kronor — läser förutsättningen vara den, att de stå under domänstyrelsens förvaltning. Ämbetsverken anse förty riksdagens medverkan erforderlig för försäljning av före detta soldatorpet Eketorpet.

Vidkommande därefter den änyo väckta frågan om försäljning till ovan bemälda Larssons stärbhusdelägare av hemmanet, eventuellt med undantag av torpet Eketorp, så synes denna fråga nu befinna sig i ett annat läge än då densamma år 1915 var föremål för Eders Kungl. Maj:ts prövning. Då torde det nämligen hava ansetts, att hemmanet borde, om möjligt, i första hand disponeras på ett från det allmännas synpunkt förmånligare sätt än genom en försäljning till sökandena. Därvid synes tanken hava varit, att hemmanet kunde lämpa sig för styckning till egna hem. Enligt ovanberörda nådiga brev den 21 maj 1915 skulle nämligen vid den anbefallda arrende- och saluvärderingen särskilt avseende fästes därpå, huruvida hemmanet eller någon del därav lämpade sig för upplåtelse till egna hem. Vid den värdering, som därefter av Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande företogs, framhölls emellertid, att någon avseöndring till egna hem i vidare mån än beträffande torpet Eketorp icke torde ifrågakomma. Frågan om hela hemmanets disposition till egna hem synes alltså numera kunna få förfalla. Vid sådant förhållande och då, på sätt sökandena framhållit samt det handlingarna bilagda instrument över en den 3 och 4 september 1915 förrättad av- och tillträdessyn å hemmanet ävensom protokollet över den å hemmanet år 1916 hållna arrende- och saluvärdering utvisa, hemmanet ligger i sambruk med Övertorp nr 1 Västergården och blivit fullständigt sammanbyggt med nämnda hemman, varigenom åtskilliga synnerligen avsevärda kostnader torde erfordras för hemmanens behöriga åtskiljande, få ämbetsverken, helst dessutom nog så starka billighetsskäl synas kunna åberopas till förmån för sökandenas framställning, såsom sin mening uttala, att hemmanet synes böra till dem försäljas. Härvid torde under nu rådande förhållanden kunna betingas ett pris, som för framtiden lämnar en högre avkastning än vad hemmanet skulle kunna giva i nettoarrende. Dock läser, vid det förhållande att den i ärendet föreliggande värderingen av hemmanet verkställdes så tidigt som den 19 april 1916, på sätt Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande framhållit, ny saluvärdering böra verkställas till uttrönande av hemmanets nuvarande värde.

Denna värdering synes skäligen böra bekostas av sökandena.

Torpet Eketorp synes vid bifall till ämbetsverkens nu framställda förslag böra försäljas till dess nuvarande innehavare, därest denne önskar förvärva detsamma.

På grund av vad sålunda anförts få kammarkollegium och statskontoret i underdånighet hemställa, att Eders Kungl. Maj:t täcktes anbefalla Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i Östergötlands län att efter sökandenas hörande och, därest ansökningen därvid fullföljes, på deras bekostnad, så snart ske kan, låta genom domänintendenten i länet med biträde av vederbörande uppskattningsmän verkställa ny saluvärdering å ifrågavarande hemman, därvid särskilt värde bör åsättas

torpet Eketorp samt därefter till Eders Kungl. Maj:ts inkomma med handlingarna i ärendet och det förnyade yttrande, vartill omständigheterna kunna föranleda.»

Sedan stärbhusdelägarna därefter, på given anledning, förklarar sig fullfölja ansökningen samt villiga att bekosta ny saluvärdering å hemmanet jämte torpet Eketorp, förrättades den 11 juli 1919 efter förordnande av länsstyrelsen i Östergötlands län genom domänintendenten jämte uppskattningsmän arrendeuppskattning och saluvärdering. Då instrumentet häröver utgör tillägg till den tidigare, den 19 april 1916 hållna förrättningen, anhåller jag att i detta sammanhang få återgiva de delar av nämnda värderingsinstrument, vilka äro av intresse för det nu förevarande ärendet och för vilka jag ej förut redogjort. Instrumentet har med nu antydda begränsningar följande innehåll.

»Åbyggnaderna, som bestå av boningshus (15×7.6×5.1 m.), flygelbyggnad (27.7×7.2×4.4 m.) ladugårdshus (58.8×19.5×4.8 m.), svinhus och vedbod, hemlighus, arbetarebostad, svinhus och vedbod till nästföregående, arbetarebostad, svinhus och vedbod till föregående och bykstuga. Samtliga åbyggnader, varav hälften av varje hus tillhör den i sambruk med egendomen varande Västergården, äro i gott stånd samt fullt tillräckliga för båda gårdarnas behov. Brandförsäkringssumman utgör 24,650 kronor, varav sålunda 12,325 komma på Östergårdens hus. Överloppshus saknas.

Domänens areal enligt lantmätaren:

Vid huvudgården Övertorp, åker och tomt 35.985 hektar, äng 4.155 hektar, impedimenter 0.01 hektar, summa 40.15 hektar. Vid lägenheten Eketorp, åker och tomt 1.24 hektar.

Ägoslagens beskaffenhet:

- a) Trädgården ganska stor och väl vårdad,
- b) Åkerjorden består dels av styv lera på lerbotten, dels av lättare lera på kalkörbotten samt dels av sandblandad lera på sandbotten; den är delvis otäckdikad,
- c) Ängen och
- d) Betesmarken betas och lämnar bete för 6 djur i två månader,
- e) Skog finnes ej.

Utsäde och skörd enligt uppgift:

Av höstsäd sås i medeltal 1,500 kilogram och skördas 14 gånger utsädet. Av vårsäd sås i medeltal 1,600 kilogram och skördas 12 gånger utsädet. Av potatis, sockerbeter och rotfrukt odlas på omkring 4 hektar.

Antal vinterfödda djur: 15 kor, 1 tjur, 4 ungnöt, 2 oxar, 4 hästar.

Brukningskostnaden beräknas till 3 man å 600 kronor och hjon 700 kronor = 2,500 kronor.

Skatter och onera: kronoutskylder 40 kronor, kommunalutskylder 160 kronor, prästerskapet 56 kronor, brandstodsavgift 9.25 kronor. Summa kronor 265.25.

Arrendeavgiften: den nuvarande 500 kronor; för tiden 14 mars 1916—14 mars 1917 800 kronor.

Taxeringsvärdet: det nuvarande 20,500 kronor.

Odlingslägenheter finnas, då fig. 10 kan odlas.

Dy, torv, lera och mörgel saknas.

Större gemensamt dikningsföretag har ej förekommit.

Expropriation eller annan jordavsöndring har ej förekommit.

Utdelning från häradsallmänning beräknas till 30 kronor per år.

Fiske finnes ej.

Torp och lägenheter: Eketorp (f. d. knekttorp) med stuga och ladugård i försvarligt skick. Äges av roten. Torpare är härstädes sedan den 14 mars 1911 30-årige arbetaren Aug. Karlsson. Nuvarande förmaner: jord enligt karta, fria dragare, 1 lass halm årligen samt renslätter. Rättsgörelse: 100 kronor årligen. Avståndet från huvudgården är 2 kilometer.

Efter noggrant övervägande huruvida egendomen eller viss del därav lämpar sig för upplåtelse till egna hem, få uppskattningsmännen med fästat avseende på densamma belägenhet, åkerjordens olämplighet för småbruk, den är nämligen alldeles för svårbrukad, samt den ringa efterfrågan på småbruk, som förefinnes i denna trakt av länet, härmed förklara, att någon vidare avsöndring i berörda hänseende ej synes oss böra förekomma härstädes. — — —

Som egendomen hävdas väl, och då av Kungl. Maj:ts dom den 4 mars 1914 framgår, att A. M. Larssons arvingar innehaft densamma med arrenderätt, så få uppskattningsmännen vid ny utarrendering av egendomen förorda hembuds rätt för nuvarande arrendatorn.

Saluvärdering.

Egendomens saluvärde uppskattas sålunda:

Tomt, trädgård, åker	15.985 har à 500 kronor = kronor	7,992: 50
Åker.....	20.000 » à 400 » = »	8,000: —
Äng	4.155 » à 200 » = »	831: —
Utdelning från allmänning (kap. à 8 procent)	»	375: —
Egendomens åbyggnader	»	9,000: —

Summa kronor 26,198.50

som avrundas till 26,200 kronor och bör utgöra saluvärdet härstädes.

Föreslagna avsöndringen saluvärderas sålunda:

Tomt och åker 1.240 hektar à 600 kronor = 744 kronor, som avrundas till 745 kronor och som bör utgöra saluvärdet härstädes.»

Lägenhetens saluvärde fixerades till 744 kronor eller, avrundat, till 745 kronor.

Vid förut omförmälda, den 11 juli 1919 hållna saluvärderingen uppskattades egendomens värde sålunda:

tomt, trädgård och åker	kronor	9,591:—
åker	»	9,600:—
äng	»	997: 20
utdelning från allmänning	»	1,600:—
andel i åbyggnader	»	10,800:—

Summa kronor 32,588: 20

som avrundades till 32,600 kronor.

Lägenheten Eketorp värderades samtidigt till 892.80, eller, i runt tal, till 900 kronor.

Vid överlämnandet till Kungl. Maj:t av sistnämnda instrument tillstyrkte länsstyrelsen i Östergötlands län i skrivelse den 2 september 1919 försäljningen av ifrågakomna fastigheter i enlighet med den sålunda gjorda uppskattningen.

Sedermera har från nuvarande innehavaren av soldattorpet, August Karlsson avgivits förklaring, att han vidhölle sin tidigare gjorda ansöknings att få inköpa berörda torp jämväl efter den senaste, här ovan omförmälda värderingen.

Departements-
chefen.

Av den i ärendet förebragta utredningen torde framgå, att tanken på en användning av hemmanet i fråga, med undantag av lägenheten Eketorp, till inrättande av egna hem icke längre torde kunna med fog vidhållas. Jag finner tillräckliga skäl anförda för en försäljning till de nuvarande innehavarna av hemmanet och lägenheten till de vid den sistnämnda värderingsförrättningen fastigheterna åsatta värdena samt på i övrigt av myndigheterna föreslagna villkor. Tillträdesdagen torde böra bestämmas till den 14 mars 1921.

På grund av vad jag sålunda anført, får jag alltså hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen medgiva,

dels att Vadstena krigsmanshuskassa tillhöriga, i Bjälbo socken av Östergötlands län belägna hemmanet 1 mantal Övertorp nr 2 Östergården må, med undantag av det å nämnda hemman belägna f. d. soldattorpet Eketorp, försäljas till Aug. Henricson och hans hustru Clara Henricson,

änkan Hilda Pettersson och änkan Augusta Peterson såsom stärbhusdelägare efter Anders Magnus Larsson för en vid i vederbörlig ordning hållen värdering föreslagen köpeskillning av 32,600 kronor, under villkor att köpeskillingen senast å tillträdesdagen, den 14 mars 1921, kontant inbetalas till länsstyrelsen i Östergötlands län samt att köparna ensamma vidkännas alla med lagfart å fånget förenade kostnader;

dels ock att förbemälda lägenhet, före detta soldattorpet Eketorp, må försäljas till nuvarande innehavaren av detsamma August Karlsson för en vid sistnämnda uppskattning föreslagen köpeskillning av 900 kronor, med rätt för Karlsson att efter närmare överenskommelse med länsstyrelsen i Östergötlands län till bemälda länsstyrelse inbetala nämnda köpeskillning under tio års tid med en tiondel årligen utan ränta å icke förfallna belopp men med skyldighet för honom att ensam vidkännas samtliga med såväl området avskiljande som lagfart å fånget förenade kostnader.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan behagade Hans Maj:t Konungen lämna bifall; och skulle till riksdagen avlätas proposition av den lydelse, bil. litt... vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Hans von Arnold.